
JOSEF PALIVEC (1886–1975)

Metodický list úroveň B

I – Světoběžník, frankofil a vlastenec

- **Dokument 1: O emigraci**

1. *Najdi ve výkladovém slovníku význam slova emigrant. Znáš nějaká synonyma, tzn. slova, která mají podobný význam? Prodiskutuj se spolužáky, co může vést lidi k odchodu z rodné země. Na základě diskuze napiš svoji vlastní definici slova emigrant.*

Emigrant je osoba, která opustí svoji zemi a usadí se v zahraničí. Synonyma: exulant, vystěhovalec, vyhnanec, utečenec, uprchlík.

2. *Jak popisuje J. Palivec vztah emigrantů k vlasti?*

Podle autora se jedná o člověka, „který se na čas usadil mimo svou vlast, ale nevystěhoval se ze svého češství“. Takový člověk podle něj nemůže na svoji vlast zapomenout, protože je jeho součástí. Poukazuje také na nelehký úděl emigrantů, jejich ekonomické těžkosti („mnozí odcházeli málem nazí“) a starosti o budoucnost („se zavazadlem nabitým starostmi“).

- **Dokument 2: Polyglot a vlastenec**

1. *Co můžeme říci o jazykových znalostech J. Palivce?*

Palivec sám sebe označuje za polyglotního člověka, tzn. že mluví několika jazyky. Dokument 2B upřesňuje které. Tato jazyková vybavenost byla nezbytná pro působení Palivce v jeho diplomatických funkcích v Paříži a Ženevě (viz medailon). Právě francouzština byla tehdy jazykem diplomacie.

2. *Jaký důkaz přináší dokument 2A o vlastenectví J. Palivce?*

Palivec byl „srdcem i hlavou Čech“ a nedovedl si představit, že by navždy opustil svoji vlast. Proto nevyužil nabídky své dcery z prvního manželství Denisy odstěhovat se po nástupu komunismu k nim do Ženevy. Jeho dcera zde bydlela společně s malířem Théodorem Stravinským, synem hudebního skladatele Igora Stravinského.

- **Dokument 3: Kulturní styky**

1. *Jakým způsobem přispěl J. Palivec k utužení česko-francouzských kulturních vztahů?*

J. Palivec byl překladatelem básní „knížete francouzských básníků“ P. Valéryho do češtiny. Přeložil především básnické cykly *Mladá Parka* (překlad vyšel roku 1938) a *Had*. Během pařížského pobytu se zde s básníkem setkal, mohl s ním tedy přímo konzultovat přesný význam jeho básní. J. Palivec si „troufal i na opačný postup“ – do francouzštiny přeložil také díla českých básníků, mezi které patřili J. Wolker, J. Seifert, V. Nezval či F. Halas. Francouzští kritici tehdy označili tyto překlady za velmi povedené.

2. *Najdi na internetu informace o francouzském Řádu čestné legie. Kteří další Češi tento řád obdrželi a proč?*

Jedná se o nejvyšší francouzské státní vyznamenání. Roku 1802 jej založil Napoleon Bonaparte pro ocenění vojenských či civilních zásluh. Se zánikem monarchie totiž zanikla také vyznamenání, která byla udělována „starým režimem“ a Napoleon neměl jak ocenit úspěchy svých vojáků. Od jeho založení po dnešek již získalo řád přes milion osobností. Z Čechů jsou mezi nimi významní politikové (T. G. Masaryk, E. Beneš, V. Havel), generálové (F. Peřina, J. Syrový), umělci (malíř A. Mucha, režisér M. Forman, spisovatel M. Kundera) nebo také malíř-legionář F. Kupka.

SHRNUTÍ: Proč se tento světoběžník a frankofil nakonec vždy vrátil do své vlasti?

Josef Palivec byl velmi vzdělaný. Několikrát pobýval v zahraničí a mezi jeho přátele patřili významní francouzští básníci, např. P. Valéry. Překladem básní přispěl k rozvoji česko-francouzských kulturních vztahů. I když měl možnost v zahraničí zůstat a věděl, že komunistický režim v Československu ho nepřivítá s otevřenou náručí, byl citově připoután ke své vlasti a vždy se nakonec vrátil. Sám o sobě tvrdil, že je „srdcem i hlavou Čech“.

II – Úkol básníka a literatury

- **Dokument 4: O české literatuře na střední škole**

1. *Jak se autor dívá na knihy ostatních evropských autorů?*

Podle autora je česká literatura úzce spjata s literaturou evropskou: „Nebylo a není v Evropě kloudné myšlenky, která by byla u nás alespoň nepřespala“. Znalost evropské literatury byla součástí výuky na gymnáziu, J. Palivec uvádí příklad Stendhala, Goetha či Dostojevského.

- **Dokument 5: Literární rozkvět po válce**

1. *Jaký vliv měla válka na literární vývoj v Československu?*

Světová válka významně ovlivnila vývoj literatury. J. Palivec poukazuje na „nové ideje a sny“ a klade je do protikladu k hrůzám „válečného masakru“. V literatuře se tak zobrazuje kulturní vývoj celé Evropy – válečné hrůzy poukázaly na intelektuální krizi starého kontinentu. Nebylo tedy možné navázat na předválečný vývoj, bylo naopak nutné hledat nové cesty.

To byl úkol pro „mladou generaci vzešlou z válečného masakru“. K nim patřil i J. Palivec a jeho přátelé – básníci J. Seifert, F. Halas a V. Holan. Mnozí z nich se svou tvorbou zapojili do bojů již během války, kdy literatura plnila i významnou politickou funkci. Např. roku 1917 vznikl *Manifest českých spisovatelů*, jež byl považován za první oficiální projev nesouhlasu s rakousko-uherskou nadvládou během války.

SHRNUTÍ: Jaký úkol mají podle Palivce plnit básník a literatura ve světle dějin?

J. Palivec se zajímal také o výuku literatury na školách. Zároveň upozorňoval na provázanost literatury s historií. Ve světle evropských dějin 20. století měly obzvlášť velký vliv na literaturu a její vývoj obě světové války. Významným způsobem se promítly i v Palivcově díle, jež bylo součástí jeho politického odboje.

III – Svědek času

- **Dokument 6: Češi v Rakousko-Uhersku**

1. *Jak autor popisuje ekonomickou situaci Čechů v Praze?*

„V okruhu Prahy byla nezaměstnanost“ a lidé se „stačovali přichytit nějaké existence jen tak drápkem“. Tato tíživá ekonomická situace se však netýkala pouze Prahy, lidé odcházeli často také z venkova, kde nebyl rozvinut průmysl, např. v jižních nebo v jihozápadních Čechách.

2. *Čím byla tato situace způsobena?*

Podle autora byly „hlavní daně odváděny přímo do Vídně nebo Budapešti“, tedy do hlavních měst monarchie, zatímco české země byly opomínány. Kromě tíživé ekonomické situace, spojené s nedostatkem půdy, byla vlna odchodů způsobena také rychlým demografickým růstem. Počet Čechů, kteří se rozhodli pro odchod do zahraničí, proto začal po roce 1848 rychle stoupat. Díky objevení zlatých polí v Kalifornii představovaly Spojené státy v očích Evropanů zemi, kde se dá rychle zbohatnout – konec 40. let 19. století byl obdobím „zlaté horečky“. Po skončení občanské války v USA

roku 1865 se Evropanům navíc naskytla možnost zde získat půdu. Zavedením parolodí se snížily náklady na cestu „za oceán“, což přispělo k vystupňování emigrační vlny na konci 19. století.

3. Co bylo jejím důsledkem?

Důsledkem bylo, že se stěhovalo „ročně na sto tisíc občanů (...) většinou do Severní Ameriky“. Tato čísla jsou poněkud přehnaná. Při sčítání obyvatel v USA roku 1910 bylo označeno přes 500 000 osob českého původu. Zjistit jejich přesný počet však není jednoduché – mnozí vystěhovalci uváděli za svoji vlast Rakousko nebo dokonce Německo. Přesto můžeme říci, že největší počet Čechů mířil po Rakousku právě do USA.

4. S jakými problémy se potýkali čeští vědci?

V českých zemích fungovala pouze pražská Univerzita Karlova (od 2. poloviny 19. století se nazývala Karlo-Ferdinandova; v roce 1882 byla rozdělena na českou a německou část, její název se ale nezměnil) a Češi se i přes vysokou vzdělanost „marně domáhali druhé univerzity v Brně“. Proto museli jezdit často za vzděláním do zahraničí.

Německy mluvící obyvatelstvo mělo v českých zemích kulturní převahu a právě brněnští Němci se vehementně bránili vzniku univerzity. Báli se oslabení svého politického vlivu. Boj za vznik druhé univerzity se tak stal součástí boje o emancipaci české společnosti na konci 19. a na počátku 20. století. Brněnská univerzita mohla vzniknout až po rozpadu Rakousko-Uherska. Byla zřízena v lednu 1919 a nesla jméno T. G. Masaryka, který o její zřízení usiloval již od 80. let 19. století. Univerzita nese jméno prvního československého prezidenta dodnes.

5. S jakými pocity vstupoval J. Palivec do první světové války? Proč?

Palivec popisuje rozpoložení Čechů v monarchii, kteří se zde necítili dobře. „Dychtili jsme kráčet s dobou,“ vysvětluje autor nespokojenost a netrpělivost mladé generace, která tak často utíkala před zkorumpovaným systémem monarchie do zahraničí. „Nezbude než trhnout se od Vídně“, konstatuje J. Palivec. Podle jeho interpretace tedy byla Rakousko-Uhersku osudná jeho neschopnost přizpůsobit se době. Pro doplnění můžeme upřesnit, že vypuknutí války české politické představitele překvapilo, ale zároveň doufali, že konflikt ukončí existenci rakousko-uherské monarchie.

Povinná mobilizace za první světové války se týkala i J. Palivce. Palivec byl nucen narukovat do rakouské armády. Zúčastnil se bojů na srbské frontě, kde utrpěl roku 1916 těžké zranění. Byl propuštěn z vojenské služby a po zbytek války pracoval v pražské pobočce *Korrespondenz Bureau* (rakouská tisková agentura zvaná mezi českými novináři *Korbyro*). Tato kancelář existovala již od roku 1860, kdy se stala první tiskovou kanceláří na světě. V *Korbyru* Palivec zároveň spolupracoval s domácím odbojem.

- **Dokument 7: O pomnichovské době**
- **Dokument 8: Mapa s vyznačením území Sudet**

1. *S pomocí internetu najdi a vyznač na mapě Ašský a Šluknovský výběžek (dokument 8). Jaké území je na mapě vyznačeno? Doplň ho do názvu mapy.*

Ašský a Šluknovský výběžek jsou součástí území Sudet, které je vyznačeno na mapě.

2. *Jaký byl názor J. Palivce na podepsání Mnichovské dohody?*

Mnichovská dohoda byla pro J. Palivce šokem a pociťoval ji jako velkou nespravedlnost. Další věty v citaci v úrovni C ukazují, že tyto události Palivec prožíval velmi osobně, mluví o „vivisekci na vlastním těle“.

3. *Na čí stranu se přiklonil J. Palivec během druhé světové války?*

J. Palivec se po vypuknutí druhé světové války přidal na stranu domácího odboje, především v rámci Ústředního výboru odboje domácího (ÚVOD). V lednu 1945 byl zatčen a zbytek války strávil ve vězení na Pankráci. Ukázkou z jeho vězeňské tvorby jsou dokumenty 1 a 2.

4. *Jak mu v této činnosti pomohly jeho předválečné zahraniční kontakty?*

J. Palivec pracoval v meziválečném období jako diplomat a navázal proto četné kontakty v zahraničí. Zmiňuje P. Monoda, jehož otec byl přítel P. Valéryho, francouzského básníka, se kterým se J. Palivec osobně znal a jehož dílo přeložil do češtiny. Setkali se během Palivcova působení v Paříži a toto setkání zásadně ovlivnilo Palivcovu tvorbu.

Po vypuknutí války mohl Palivec prostřednictvím tohoto kontaktu posílat „informace o pohybu vojsk, aby Francie neusnula a byla připravena“. Tok tajných informací fungoval i druhým směrem – Monod mu „postupoval některé zprávy z Francie“.

5. *Jak toto období ovlivnilo Palivcovu literární činnost?*

Palivcova válečná tvorba je odrazem své doby, především básnická díla *Pečetní prsten* a *Naslouchání*. „Obě básně jsou součástí mého odboje,“ vysvětluje autor. Popudem k sepsání eposu *Pečetní prsten* byl pád Francie v červnu 1940. Byla to další porážka demokracie vůči hitlerismu a J. Palivec ji jako frankofil těžce nesl. Chtěl tedy do svého díla „přetavit tehdejší úzkost a bídu“. To platilo i o jeho básni *Naslouchání*, která byla napsána za heydrichiády.

- **Dokument 9: O komunismu**

1. *Jak text rozsudku hodnotí Palivcovo působení v letech 1918–1948? Svoji odpověď vysvětli.*

Text rozsudku označuje Palivce za „oddaného spřežence kapitalistické třídy“, který se údajně pokusil o „zničení lidově demokratického zřízení“. Rozsudek je z dubna 1951, tedy z doby po nástupu komunistického režimu v Československu a zároveň z období politických procesů 50. let. Po roce 1948 byl totiž J. Palivec dán do výslužby. Byl však pobouřen komunistickým terorem a sepsal několik zpráv o poměrech v československých věznicích, které poslal do zahraničí. Vše se ale prozradilo a J. Palivec byl v prosinci 1949 zatčen.

2. Odhadni, jaký rozsudek byl vynesen.

Palivcův proces byl veden souběžně s procesem s Miladou Horákovou, během kterého také J. Palivec musel vypovídat. Doznání na něm bylo vynuceno nátlakem. Rozsudkem z 18. dubna 1951 byl odsouzen k dvacetiletému žaláři. Jeho věznění vyvolalo protestní akce mezinárodního významu, které zorganizovala spisovatelská organizace PEN Club. Po smrti K. Gottwalda se v říjnu 1953 obrátilo několik desítek spisovatelů na nového prezidenta A. Zápotockého a žádali pro J. Palivce milost. Dosáhli však pouze snížení trestu odnětí svobody na deset let. Literárně byl J. Palivec rehabilitován roku 1968 a roku 1969 byl zproštěn viny v plném rozsahu.

SHRNUTÍ: Proč můžeme nazvat J. Palivce a jeho dílo svědky času?

Život J. Palivce byl spjat s národními dějinami. Ve svých esejích zachytil touhu po samostatnosti v předvečer první světové války a zoufalství po podepsání Mnichovské dohody. Jeho osobní zkušenost s politickými procesy a s komunistickým vězením byla dalším důkazem, že prozápadní kulturní orientace již nebyla po konci druhé světové války možná. Až uvolnění politických poměrů na konci 60. let přineslo J. Palivci alespoň částečnou rehabilitaci.

JOSEF PALIVEC (1886– 1975)

© Spolek ČŠBH. Licence CC BY-NC-ND <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/> Projekt byl podpořen Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v rámci dotačního Programu na podporu vzdělávání v jazycích národnostních menšin a multikulturní výchovy v roce 2014.